

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.3.34>

MIEJSCE I CECHY SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA UKRAINY W SYSTEMIE PODMIOTÓW OCHRONY SUWERENNOŚCI PAŃSTWOWEJ I INTEGRALNOŚCI TERYTORIALNEJ

Andrii Naumov

student

Naukowo-Badawczego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-2129-4711

e-mail: Andrii_Naumov@ukr.net

Adnotacja. Celem artykułu jest ustalenie miejsca Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w systemie podmiotów ochrony suwerenności państwowej i integralności terytorialnej. Artykuł, opierając się na analizie poglądów naukowych naukowców na temat interpretacji takich pojęć, jak: przedmiot i podmiot prawa, stworzył własne podejście do zrozumienia podmiotu ochrony suwerenności państwowej i integralności terytorialnej Ukrainy. Zdefiniowano krąg organów władzy publicznej, które tworzą system podmiotów ochrony suwerenności państwowej i integralności terytorialnej, a także przeprowadzono ich klasyfikację. Uzasadnione jest, że Służba Bezpieczeństwa Ukrainy zajmuje samodzielne i niezależne miejsce w odpowiednim systemie, co wynika ze specyfiki zadań i funkcji, które wykonuje w tym kierunku.

Słowa kluczowe: Służba Bezpieczeństwa Ukrainy, ochrona suwerenności państwowej, ochrona integralności terytorialnej, organy władzy państwowej.

UKRAINE IN THE SYSTEM OF SUBJECTS OF PROTECTION OF STATE SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITY

Andrii Naumov

Applicant

The Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-2129-4711

e-mail: Andrii_Naumov@ukr.net

Abstract. The purpose of the article is to establish the place of the Security Service of Ukraine in the system of subjects of protection of state sovereignty and territorial integrity. The article, based on the analysis of scientific views of scholars on the interpretation of such concepts as: the subject and the subject of law, formed its own approach to understanding the subject of protection of state sovereignty and territorial integrity of Ukraine. The range of public authorities that make up the system of subjects of protection of state sovereignty and territorial integrity has been determined, as well as their classification. It is substantiated that the Security Service of Ukraine occupies an independent and autonomous place in the relevant system, due to the specifics of the tasks and functions it performs in this direction.

Key words: Security Service of Ukraine, protection of state sovereignty, protection of territorial integrity, public authorities.

МІСЦЕ ТА ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

Андрій Наумов

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-2129-4711

e-mail: Andrii_Naumov@ukr.net

Анотація. Мета статті полягає у тому, щоб встановити місце Служби безпеки України у системі суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених з приводу тлумачення таких понять, як: суб'єкта та суб'єкт права, сформовано власний підхід до розуміння суб'єкту захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України. Визначено коло органів державної влади, які складають систему суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, а також проведено їх класифікацію. Обґрунтовано, що Служба безпеки України займає самостійне та незалежне місце у відповідній системі, що обумовлено специфікою завдань і функцій, які вона виконує в даному напрямку.

Ключові слова: Служба безпеки України, захист державного суверенітету, захист територіальної цілісності, органи державної влади.

Актуальність теми. Реалізація функцій держави залежить від багатьох факторів, серед яких обов'язково слід виділити нормативно-правову базу, сприятливе політичне та економічне середовище, роль країни на міжнародній арені, участь у міждержавних організаціях тощо. Однак, на наш погляд, основою метою діяльності державної влади, є забезпечення національних інтересів на відповідній території спеціально уповноваженими органами. Кожен з них має власну структуру, завдання та функції. В своїй сукупності державні органи умовно об'єднуються в групи за напрямками реалізації державних функцій. Окрему групу таких державних органів складають відомства системи суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, провідне місце серед яких належить Службі безпеки України (далі – СБУ).

Стан дослідження. На сьогоднішній день проблематика функціонування системи суб'єктів адміністративно-правового захисту та охорони державного суверенітету і територіальної цілісності в нашій країні є мало освітленою. Окреслене проблемне питання лише опосередковано розглядали у своїх працях такі вчені, як: В.А. Ватрас, О.В. Харитонов, С.С. Алексєєв, В.К. Бабаєв, В.Я. Бойцов, В.М. Корельський, В.Д. Перевалов та інші.

Мета дослідження полягає у тому, щоб встановити місце СБУ у системі суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання: з'ясувати сутність поняття «суб'єкт», на основі чого запропоновувати власний підхід до його тлумачення в контексті представленої проблематики; окреслити коло органів державної влади, які складають систему суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності та коротко проаналізувати їх правовий статус.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в статті вперше проведено класифікацію органів державної влади. Основним аспектом класифікації стали повноваження державних органів в сфері захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України. Окрім того, в статті надано оцінку діяльності Служби безпеки України та охарактеризовано її місце у системі суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

Виклад основного матеріалу. Слово «суб'єкт» походить від латинського «subjectus» – той, що лежить внизу; той, що знаходиться в основі (Губський, 1997). Сучасне трактування поняття «суб'єкт» бере початок від філософського вчення Декарта, який розумів його як активне начало в пізнавальному процесі (Надольний, 1997). Однак, з етимологічної точки зору поняття «суб'єкт» в більшості випадків розглядається як слово іншомовного походження та трактується як носій певного роду діяльності; джерело активності, спрямованості на об'єкт (Морозов, Шкарапута, 2000). Так, В.А. Ватрас, досліджуючи особливості поняття «суб'єкту» відмітив, що у літературі часто застосовуються такі поняття: «людина», «особа», «індивід», «громадянин», «фізична особа» тощо. Різні наукові галузі в повній мірі оперують вищезазначеними поняттями, більше того, в окремих ситуаціях їх ототожнюють або ж навпаки, розмежовують, але незважаючи на це кожна з перерахованих категорій може означати позначатись терміном «суб'єкт», етимологічне значення якого, є універсальним (Ватрас, 2008).

Отже, термін суб'єкт позначає у загальнонауковому та філософському розумінні тяжіє до поняття індивіда, одухотвореної особи, яка виступає складовим елементом соціального буття та навколишнього середовища. Тобто, суб'єкт – це не просто людина в базовому сенсі, а залучений у відносини сформовані в навколишньому середовищі учасник. Зазначений аспект категорії суб'єкту конкретизується в рамках управлінської та правової науки.

Так, у теорії управління під «суб'єктом управління» розуміють структурно відокремлене співтовариство людей з органами управління (які формуються ними) і керівним складом, який наділений управлінськими функціями і який здійснює відповідну діяльність (Бандурка, 1998). В той же час, О.В. Харитонов відмічає, що поняття «суб'єкт управління» розуміється і більш широко, а саме – як джерело управлінського впливу, того, хто керує, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт із метою переведення його у відповідний стан (Колпаков, 1999). При цьому джерелом управлінського впливу (суб'єктом управління) може бути не тільки співтовариство людей (організація), але й окремі люди – представники цього співтовариства – керівник того або іншого утворення, посадові особи (Харитонов, 2004).

В правовій галузі, зокрема у довідниковій юридичній літературі під суб'єктом розуміється – фізична особа, яка володіє за законом здатністю мати та здійснювати безпосередньо або через представника юридичні права (тобто мати правосуб'єктність). Суб'єкт – це необхідний елемент правовідносин у всіх галузях права (Робак, 2008).

Найчастіше термін суб'єкт у юридичній галузі застосовується в межах категорії суб'єкт права. Остання, як відзначаються В.Я. Бойцов та С.С. Алексєєв це особа, що володіє правосуб'єктністю, тобто особа, яка потенційно (взагалі) здатна бути учасником правовідносин, а суб'єкт правовідношення – це реальний учасник даних правових відносин (Алексєєв, 1982; Носік, 2006). В.К. Бабаєв відзначає, що суб'єкти правовідносин (права) – це учасники правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Вчений поділяє всіх суб'єктів права на три групи: індивіди (фізичні особи), організації (державні та недержавні) й соціальні спільноти (Бабаєв, 2002). В.М. Корельський і В.Д. Перевалов доводять, що суб'єктами права є індивіди та організації, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин, тобто носіями суб'єктивних прав і обов'язків (Корельський, Перевалов, 1998; Нікіфоров, 2004).

Говорячи про суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності необхідно зауважити, що їх система має дещо ширший та складніший характер, що пояснюється, у першу чергу, особливостями правового статусу подібних суб'єктів. Виділимо кожного з них та поглянемо, яке місце у їх сукупності займає Служба безпеки України.

На наш погляд, центральне місце в системі суб'єктів забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності займають вищі органи влади, а саме Президент України, Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України.

Так, Президент України є главою держави і гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Окремі повноваження Президента формують його функціональну роль у системі захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Так, президент України: забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора; вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України тощо (Конституція України, 1996).

Важливим суб'єктом захисту державного суверенітету та територіальної цілісності виступає Кабінет Міністрів України (далі – КМУ). Він є вищим органом у системі органів виконавчої влади. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій тощо (Про Кабінет Міністрів України, 2014).

Щодо Верховної Ради України (далі – ВРУ), то вона виступає єдиним органом законодавчої влади, який володіє виключним набором повноважень щодо прийняття законів – найвищих після Конституції за юридичною силою нормативних актів. Так, виключно законами України визначаються та встановлюються: територіальний устрій України; основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку; правовий режим державного кордону; правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації (Конституція України, 1996).

Отже, вищі органи влади в своїй сукупності формують управлінське «ядро» суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. При цьому, в своєму складі та відповідно до визначених Конституцією України повноважень, зазначені органи складають собою взаємно доповнювані елементи які працюють за наступною формулою: а) Верховна Рада України створює правовий базис процесу захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, шляхом видання законів та затвердження призначення на посади керівників окремих державних органів; б) КМУ реалізує політику в галузі національної безпеки, територіальної цілісності та державного суверенітету на основі законодавчого базису; в) Президент України – це керівна ланка сектору національної безпеки, так би мовити головний менеджер, який контролює роботу окремих суб'єктів та є верховним головнокомандуючим.

Визначаючи суб'єктний склад захисту державного суверенітету та територіальної цілісності не можна залишити поза увагою два центральних органи виконавчої влади, а саме Міністерство оборони України та Міністерство внутрішніх справ України. Так, Міністерство оборони України (Міноборони) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міноборони є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період (Про затвердження Положення про Міністерство оборони України, 2014).

В свою чергу, Міністерство внутрішніх справ України (МВС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах передбачених його завданнями, а саме: охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні тощо (Про затвердження положення про Міністерство внутрішніх справ України, 2015).

Для забезпечення реалізації завдання із захисту кордону та забезпечення суверенних прав України, у складі МВС діє такий орган, як Державна прикордонна служба України, на яку законодавством покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглої зоні та виключній (морській) економічній зоні (Про Державну прикордонну службу України, 2003).

Безперечно, одне з центральних місць в системі суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності займають Збройні Сили України (далі – ЗСУ). Важливо відмітити, що за своєю організацією, ЗСУ є комплексним органом із розгалуженою структурою. Відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-ХІІ це військове формування, на яке покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності (Про Збройні Сили України, 1991).

У наведеній та розгалуженій системі органів влади, важливе місце відведено Службі безпеки України, яка має цілком унікальний правовий статус. Так, СБУ підпорядковується Прецеденту України та, відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-ХІІ є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. Крім того, СБУ відповідно до чинного законодавства України є суб'єктом кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, що в загальному аспекті покладає на зазначений орган досить великий інструментарій впливу як на суспільство в цілому, так і окремі суспільні відносини, що виникають в ньому.

Таким чином, категорія системи суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності несе в собі таке значення: сукупність незалежних та самостійних, взаємно співпрацюючих, належних до різних рівнів та гілок влади, спеціально уповноважених державних органів та їх посадових осіб, які мають відповідне коло повноважень, функцій та завдань у галузі забезпечення і захисту режиму непорушності та недоторканості державного суверенітету і територіальної цілісності. При цьому, всі суб'єкти захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, відповідно до свого правового статусу та напрямів роботи не є однорідними. В зв'язку із цим нами було проведено класифікацію, яка показала місце в системі цих суб'єктів СБУ, а саме:

1) вищі суб'єкти захисту державного суверенітету та територіальної цілісності – Кабінет Міністрів України, Президент України та Верховна Рада України – ключові органи державної влади, які формують юридичний та управлінський базис діяльності всіх інших владних суб'єктів; визначають державну політику у сфері оборони, національної безпеки, захисту територіальної цілісності та державного суверенітету;

2) суб'єкти координації та забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері – Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Рада національної безпеки і оборони України – в своїй роботі дані органи, по-перше, реалізуються державну оборонну та безпекову політику, визначену центральними органами влади; по-друге, координують діяльність інших суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності; по-третє, аналізують наявні проблеми та визначають пріоритети розвитку і формат діяльності інших суб'єктів захисту державного суверенітету та територіальної цілісності;

3) суб'єкти, що реалізують практичні заходи із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності: Державна прикордонна служба України, Збройні Сили України, Служба безпеки України – група державних органів, які безпосередньо та оперативно реалізують повноваження, завдання та функції із забезпечення належного стану захищеності державного суверенітету та територіальної цілісності у рамках власного, законодавчо закріпленого формату роботи.

В рамках останньої групи Служба безпеки України має статус спеціального органу із правоохоронними функціями, метою діяльності якого є забезпечення державної безпеки України. Так, якщо ЗСУ мають справу із зовнішньою військовою агресією, а Державна прикордонна служба України головною ціллю діяльності ставить захист державного кордону, то СБУ – це відомство, що працює в середині країни із найбільш негативними проявами суспільної діяльності, які можуть зашкодити національній безпеці, порушити суверенні права нашої країни та загрожують територіальній цілісності у сферах, які не пов'язані із прямою збройною агресією або легальним станом державного кордону. На СБУ покладаються спеціальні, нетипові для багатьох інших правоохоронних органів функції та завдання.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Общая теория права. В 2-х томах / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. Лит, 1982. – Т. 2 – 360 с.
2. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник / О.М. Бандурка. – Харків: Університет внутрішніх справ, 1998. – 256 с.
3. Ватрас В.А. Суб'єкти сімейних правовідносин: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Ватрас Володимир Антонович. – К.: Національна академія наук України інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2008 – 99 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 534 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.dtki.ua/doc/254%D0%BA/96-%D0%92%D0%A0>
6. Нікіфоров В.Ю. Захист профспілками соціально-трудових прав працівників в умовах ринкової економіки (теоретично-правовий аспект): дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.05 / Нікіфоров Веніамін Юрійович – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004. – 187 с.
7. Носік Ю.В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект): дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Носік Юрій Володимирович. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006. – 221 с.
8. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 №661-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
9. Про затвердження положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова, положення від 28.10.2015 №878. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>
10. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова, положення від 26.11.2014 № 671. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>

11. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 №1934-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
12. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 №794-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
13. Робак В.А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Робак Володимир Анатолійович. – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2008 – 259 с.
14. Словник іншомовних слів / за ред. С.М. Морозова, Л.М. Шкарапути. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
15. Теория государства и права / под. ред. В.К. Бабева. – М.: Юрист, 2002. – 592 с.
16. Теория государства и права / под. ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевазова. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – 570с.
17. Философский энциклопедический словарь / под. ред. Е.Ф. Губского. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 575 с.
18. Філософія / за ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
19. Харитонов О.В. Дозвільна система в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Харитонов Олексій Вікторович. – Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2004. – 197 с.
20. Юридический энциклопедический словарь / под ред. Сухарева А.Я. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 414 с.

References:

1. Alekseev, S.S. (1982). *Obshaya teoriya prava [General theory of law]*. (Vols. 1-2). Moscow: Yurid. lit [in Russian].
2. Bandurka, O.M. (1998). *Upravlinnia v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrainy: pidruchnyk [Department of Internal Affairs of Ukraine: textbook]* Kharkiv: University of Internal Affairs [in Ukrainian].
3. Vattras, V.A. (2008). *Subiekty simeinykh pravovidnosyn [Subjects of family relations]: Candidate's thesis*. Kyiv: V.M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
4. Kolpakov, V.K. (1999). *Administratyvne pravo Ukrainy: pidruchnyk [Administrative law of Ukraine: textbook]* Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 №254k/96-VR [The Constitution of Ukraine from 28.06.1996 №254k / 96-VR] <https://docs.dtkr.ua/> Retrieved from <https://docs.dtkr.ua/doc/254%D0%BA/96-%D0%92%D0%A0> [in Ukrainian].
6. Nikiforov, V.Iu. (2004). *Zakhyst profspilkamy sotsialno-trudovykh prav pratsivnykiv v umovakh rynkovoi ekonomiky (teoretychno-pravovyi aspekt) [Trade union protection of social and labor rights of workers in a market economy (theoretical and legal aspect)]*. *Candidate's thesis*. Kharkiv: National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
7. Nosik, Yu.V. (2006). *Prava na komertsiiu taiemnytsiu v Ukraini (tsyvilno-pravovyi aspekt) [Rights to trade secrets in Ukraine (civil law aspect)]*. *Candidate's thesis*. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
8. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 03.04.2003 №661-IV [About the State Border Guard Service of Ukraine: Law of Ukraine of April 3, 2003 №661-IV] [rada.gov.ua Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text) [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia polozhennia pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy: postanova, polozhennia vid 28.10.2015 №878 [On approval of the regulations on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: resolution, regulations of 28.10.2015 № 878]. [rada.gov.ua Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text) [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo oborony Ukrainy: postanova, polozhennia vid 26.11.2014 №671 [On approval of the Regulations on the Ministry of Defense of Ukraine: resolution, regulations of 26.11.2014 № 671]. [rada.gov.ua Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text) [in Ukrainian].
11. Pro Zbroini Syly Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.12.1991 № 1934-XII [About the Armed Forces of Ukraine: from 06.12.1991 341934- XII]. [rada.gov.ua Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text) [in Ukrainian].
12. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 27.02.2014 № 794-VII [About the Cabinet of Ministers of Ukraine: Law of Ukraine of February 27, 2014 № 794-VII] [rada.gov.ua Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text) [in Ukrainian].
13. Robak, V.A. (2008). *Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia ne peredbachenykh zakonom voienizovanykh abo zbroinykh formuvan [Criminal liability for the creation of paramilitary or armed groups not provided by law]*. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
14. Morozov, S.M. & Shkaraputa, L.M. (Eds.) (2000). *Sloynyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].
15. Babeva, V.K. (Eds.) (2002). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of state and law]*. Moscow: Yurist [in Russian].
16. Korelskogo, V.M. & Perevalova, V.D. (Eds.) (1998). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of state and law]*. Moscow: NORMA-INFRA-M [in Russian].
17. Hubskey, E.F. (Eds.) (1997). *Filosofskij enciklopedicheskij slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
18. Nadolnyi, I.F. (Eds.) (1997). *Filosofia [Philosophy]*. Kyiv: Vikar [in Ukrainian].
19. Kharytonov, O.V. (2004). *Dozvilna systema v Ukraini [Permitting system in Ukraine]*. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine [in Ukrainian].
20. Suharev, A.Ya. (Eds.) (1984). *Yuridicheskij enciklopedicheskij slovar [Legal encyclopedic dictionary]*. Moscow: Sovetskaya enciklopediya [in Russian].